

**MUVAKKİTZADE MEHMED PERTEV'İN DİVANINDA
ATASÖZLERİ VE DEYİMLERİN KULLANIMI**

**The Use of Proverbs and Idioms in Muvakkitzade Mehmed
Pertev's Divan**

Mehmet ULUCAN

Fırat Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

E-mail: ulucanmho@firat.edu.tr

Abstract: Proverbs and idioms are two of the most important elements of a language. Proverbs and idioms, which are of importance in view of expression ability and vocabulary of a language, are also very important in view of art and literature. They are among the language product which are mostly used among all the Turkish clans with their cliché structures as well as adapting to the change and development of the language.

Muvakkitzade Mehmed Pertev, who lived in the 18th century, is a Divan poet who used proverbs and idioms very often successfully in his Divan. In this study, we tried to state the use of the proverbs and idioms, that took place in Muvakkitzade Mehmed Pertev's Divan.

Keywords: Divan poetry, proverbs, idioms, Muvakkitzade Mehmed Pertev's Divan

Giriş

Türk Dil Kurumu'nun çıkardığı son **Türkçe Sözlükte**; Atasözü, “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel”; deyim, “Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir” olarak verilmiştir.

Atasözleri ve deyimler, bir milletin en millî dil unsurlarıdır. Aynı anlama gelecek birçok atasözü ve deyim farklı milletlerin dilinde de mevcut olması, bu sözlerin millîliği yanında evrensel boyutunu da göstermektedir. Ancak atasözleri ve deyimlerin bir şekle ve ölçüye sokulması ve kalıplaşmış hale gelmesi için sosyal hayat içerisinde geçen belli bir sürece ihtiyaç duyacağından onların millî bir hassasiyetin ürünü olarak görülmesi gerekir.

Atasözleri ve deyimler, edebiyatın hemen her döneminde ve her alanında kullanılmıştır. Sözlü ifade dönemi eserlerinden beri kullanılmakla

birlikte yazılı ifade dönemi eserlerinde daha da önem kazanarak kullanılmaya devam etmektedir. Çünkü yazılı ifade, hele manzum eserlerde, ifade kolaylığı ve mesaja kattığı güç bakımından büyük önem arz etmektedir. Bu yönüyle şiirdeki kullanımı nesre göre daha bir çekicilik kazanmaktadır. Özellikle şiirdeki kullanımı çok daha yaygındır, denilebilir. Atasözleri ve deyimler, kısa ve özlü sözler olduğu için şiirin ortaya çıkışıyla da ilgilidir. Az sözle çok şey anlatma, barındırdıkları söz ve anlam sanatları bakımından dilin en çarpıcı kullanımlarındandır. Bu yüzden şairler, sık sık bunlardan yararlanırlar.

Atasözleri ve deyimler, bir milletin atalarından çocuklarına kalan en eski fakat her an yeni ve değerli bir mirastır. Bu miras, toplumun her ferдинin büyük ilgisiyle karşılaşınca birleştirici bir rol de üstlenmiştir. Yani atasözleri ve deyimler, ortak bir vicdanî görev de görmektedirler. Her fert bu önemli dil varlığında kendinden bir parça bulmaktadır. Bu yüzden atasözleri ve deyimler, her dönemde çok sevilmiş ve kullanılmıştır. Türk atasözleri ve deyimleri, ilk söyleyenlerinin özelliklerini zaman içinde eritip tamamıyla ortak bir söyleyiş özelliği kazanmışlardır. “Bütün atasözleri bir ‘bütün’ halinde kolektif Türk tefekkürünün unsurlarını ve Türk hikmetinin canlı vesikalarını teşkil ederler”(Ülken, 1999:60). Atasözleri ve deyimler, bilimin ve yaşamın gerçekleriyle çatışmadığı gibi toplumun inanç ve felsefesiyle de uyumludurlar. Özellikle atasözleri, evrensel ulaşmış değerler olarak ortaya çıkmakla beraber deyimler, millî boyutuyla daha çok ön plana çıkmaktadırlar. “Deyimler, bir dilin anlatım yollarını, o dili konuşan toplumun geçmişini, yaşam biçimini, geleneklerini ve çeşitli özelliklerini belirten önemli ipuçları sağlarlar”(Aksan, 1998: 36).

Atasözleri ve deyimler, yazının yeteri kadar gelişmediği dönemdeki toplumlarda daha çok ilmî, ahlakî ve bediî bakımdan önemli görevler üstlenmiştir. Bu yanıyla bugün dahi kullanılan atasözleri ve deyimlerin, toplumun eğitimi noktasında önemli fonksiyonlarının bulunduğunu kimse göz ardı edemez. Hatta “bir milleti tanımak için en açık ve doğru sonuç veren başvuru kaynakları atasözleri”(Üstüner, 1991:1) ve deyimlerdir. Hem millî hem evrensel boyutlarıyla ortaya çıkan atasözleri ve deyimler, birbirine kültür, coğrafya ve din bakımından yakın olan toplumlar arasında kullanım benzerliğine de yol açmıştır. Unutulmamalıdır ki üzerinde yaşanılan toprak, coğrafya ve iklim şartları, kültür öğelerini benzeştirirken, din de olaylar karşısında verilecek tepki ve varılacak kanaat ve yargıları etkilemektedir. “Toplumsal düşünüş, inanış tarzı, yaşam felsefesi, ahlakî değerlendirmeler, estetik beğeniler atasözleri”(Ruken, 2005:82) ve deyimlerle dile getirilmektedir. Dolayısıyla deyim ve atasözlerinde coğrafya, iklim, kültür ve dinin etkisini rahatlıkla görebilmekteyiz. Türkler ve İranlılar arasında hem coğrafya hem kültürel bakımdan bir benzerlik söz konusuysa, Türklerle Araplar arasında daha çok din bakımından bir benzerlik ve yakınlığın sonucu ortak kullanımların bulunduğu dikkat çekmektedir.

Türklerle Fransızlar arasında ise daha çok bilimsel gerçekler ve ortak insanî yaklaşımlar noktasında benzerlikler görülür.¹

Divan şiirinde atasözleri, deyimler ve tabirlerin sadece anlam bakımından değil, kullanıldığı biçimleri bakımından sure, ayet ve hadislere benzer olarak kullanıldıkları görülmektedir. Sure, ayet ve hadis metinlerinin bütünü değil, anlam ve vurgunun en yoğun olduğu kelime ve kelime gruplarının seçilerek kullanıldıkları bilinmektedir. Bu kısaltmalar; sure, ayet ve hadislerde verilmek istenenin bütününe kastedildiği, anlamın bütününe telmihte bulunduğu ve maksadın hasıl olduğunun anlaşıldığı kullanımlardır. Atasözü ve deyimlerin kullanımında da bu yöntem benzerliği dikkat çekmektedir. Bu şekildeki kullanımların çoğunda; ölçünün (vezin) zorlamasının söz konusu olduğu bilinmektedir. “Halkın malı olan ve yüzyıllar boyu imbikten geçerek zamanımıza kadar gelen bu sözler, birçok değişikliğe uğramış, bazıları unutulmuş, bazıları bölge ağızlarında kalmış, bazıları da aldıkları yeni yeni kelimelerle başka kalıplara bürünmüştür”(Karacan, 1991: 107).

Dilimizde atasözlerine göre deyimlerin daha fazla olması, edebî eserlere de yansımıştır. “Deyimlerin çokluğu, o deyim kullanan toplumlarla ilgili pek çok soyut kavramın, o toplumun sosyal hayatındaki bir takım somut nesnelere ifade edilmesiyle oluşmuştur”(Yıldırım, 1998: 1).

18. yüzyılın önemli şairlerinden Muvakkitzade Mehmed Pertev, şiirlerinde çok sayıda atasözü ve deyim kullanmıştır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren atasözleri ve deyimlerin şiirde çokça kullanılması, “dilde sadeleşme, edebiyatta millileşme” (Batislam, 1993:1) olarak değerlendirilmektedir. Atasözleri ve deyimler, “Çoğu zaman İran edebiyatının klişeleşmiş mazmun ve kaidelerinden imtina eden şairler için kaynak olmuş, eserlere sadelik, yerlilik ve millilik kazandırmıştır.” (Karacan, 1991:107).

Muvakkitzade Mehmed Pertev, bir beytinde; şiirin önemini, güzelliğini ve nasıl kalıcı olacağını belirtirken aynı zamanda atasözü ve deyimlerin de ne kadar önemli olduklarını vurgulamıştır:

Bir iki pend ideyüm var dür-i mengûş eyle
Ki ide darb-ı mesel nazm-ı selîsün ahbâb

(Mah. 3)

Muvakkitzade Mehmed Pertev’in divanında deyimlerin sayısı atasözlerine göre oldukça fazladır. Kullanılan atasözü ve deyimler, bazen bir atasözünü veya deyim bütünüyle kullanma biçiminde olduğu gibi, bazen de bunların bir bölümü veya o gün için kullanılan biçimiyle görülmektedir. Bu nedenle şiirlerdeki atasözleri ve deyimler, her zaman tam ve orijinal olmayabilmektedirler. Hatta atasözünün deyim, deyim de atasözü gibi kullanıldığı bile olmuştur.

¹ Daha geniş bilgi için bk. Prof. Dr. Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, TDK Yay., Ankara-1998, s. 35-40.

Çalışmamızda atasözlerini önce, deyimleri sonraya aldık. Divanda kullanılan atasözü ve deyimlerin, bugünkü kullanımları veya bugün kaynaklarda bulunan biçimleriyle birlikte anlamları da italik olarak verilmiştir. Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi metin içinde bu orijinallikte olmayabileceğini veya eksik olabileceğini tekrar belirtmemiz gerekir.

I. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Kullanılan Atasözleri²

Aşk gizlenemez: 1. Aşık nerde olsa belli olur. 2. İki kişi arasında olan sır olmaktan çıkar.

Aşk u meşk olmaz nihân dirler meseldür âşkâr
(Tah. 38/IV/2)

Bugünün işini yarına bırakma: Bugün yapılması gereken bir işin varsa ertesi güne bırakmamalısın. Aksi halde büyük sıkıntılarla karşılaşabilirsin.

İbrâm idüp koma bugünün kârın irteye
Zîrâ o şûha va'de-i ferdâ bir iş degül
(G. 319/4)

Bülbül ağlar gül güler: Herkes yaratılışı üzere yaşar.

Nâle-i ney gibi dinler yâr yârın derdini
Böyledür ahvâl-i âlem bülbül ağlar gül güler
(G. 142/2)

Cami yıkılsa da mihrap yerinde veya Kuş uça da yuvası kalır: Bazı kimseler yaşlanmış olmalarına rağmen güzelliklerini kaybetmezler.

Bellidür dil-sitân ne vakt olsa
Mürg-i hüsn uça âşiyânı kalur
(G. 75/5)

Kabahat öldüründe değil, ölendedir: İnsanlar tahrik edilmemelidir. Karşısındakini söz ve hareketleriyle sinirlendiren kimse onun hücumuna karşılık veremeyebilir, hatta ölebilir. Kabahat tahrik edilende değil, edende aranır.

² Çalışmada, Mehmet Ulucan'ın hazırladığı, **Muvakkitzâde Mehmed Pertev'in Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Divanının Tenkitli Metni ve Tahlili** adlı doktora tezi esas alınmıştır. Buna göre alıntılarda; birincisi şiir, ikincisi dörtlük/kıta, üçüncüsü beyit/dize olarak verdiğimiz; Gazel için G. Kıta için Kt. Mahlasname için Mah. Methiye için Met. Mersiye için Mrs. Muaşşer için Mş. Muhammes için Muh. Murabba için Mur. Müfret için Müf. Müseddes için Müs. Naat için N. Rubaî için R. Şarkı için Ş. Tarih için T. Tahmis için Tah. Tebrikname için Teb. Tercibend için Treci. Tesdis için Tes. Terbi için Ter. kısaltmaları kullanılmıştır.

Suç öldüründe degüldür ölendedür dirler
Şehîd-i gamzeye sorsak aceb kimün suçu var
(G. 130/3)

Ne ekersen onu biçersin: İyilik eden iyilik, kötülük eden kötülük bulur.
Her ne ekdiyse bugün yarın varan anı biçer
(Tah. 7/VI/2)

II. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Kullanılan Deyimler

II. 1. Tamamı ya da bazı kelimeleri Arapça veya Farsça kelimelerle karşılanan deyimler

Allah göstermesin: kötülüklerden sakındırmak.

Mihr-i Pertev-pâş-ı ismetsin ziyâ-pâş ol velî
Sana benden gayri bir âşık Hudâ göstermesün
(G. 381/7)

Ayağını denk almak: Başkalarının kendisine yapması ihtimali bulunan kötülüklerle karşı uyanık davranmak.

Cihânun rengine aldanma virme rengünü reng al
Usûl ile yüri ger mest isen de pâyunı deng al
(G. 321/1)

Ciğeri yanmak (kebab olmak): Büyük bir acıya uğramak, bir acıdan içi yanıyor olmak.

Pür eyledi yine tennûr-ı çarhı bûy-ı kebâb
Aceb bugün yine kaç bin ciger kebâb olmuş
(G. 256/2)

II. 2. Arap ve Fars dillerinden geçtiğini sandığımız deyimler

Yüzsuyu dökmek (Âb-rûy-ı rihten): Onuru sarsacak kadar yalvarmak.

Âb-rû dökmek ise âh katı zilletdür
(Ter. 2/III/2)

Gam ye(me)mek (Gam-horden): Tasalanmak, kaygılanmak, üzülme.

Gam yemem bâdeye yasağ olsa
Çün dükenmez şarâb var dilde
(G. 452/4)

Çile çekmek (Çihil-keşiden): 1. Büyük sıkıntı ve üzüntü içinde yaşamak. 2. Rahmet için zahmet çekmek.

Bu serv-i sâl-hürde çille çekmiş pîr-i fânîdür
Kıyâmen vecd ile zikr-i Hudâ kendüye âdetdür
(Teb. 5/6)

Püşt-i pâ urmak: 1. İstiğna etmek, istememek, reddetmek. 2. Gezip dolaşmak.

Püşt-i pâ urmak tefekkür hem birûn-ı zerrede
(Tah. 21/XI/2)

Baş çekmek(ser-keşiden): Baş kaldırmak, buyruk dinlememek, serkeşlik etmek, isyan etmek.

Kûhveş ser çekme ebre tîre kalma Pertev al
Mehbit-ı nûr-ı Hudâ ol Vâdi-i Eymen gibi
(G. 511/9)

Şad-merg-i şevk olmak: Çok sevinmek, sevinçten ölmek.

Şâd-merg itse de âşık haber-i vasl seni
Gül-i handân açılır rüste-giyâhunda senün
(G. 303/2)

II. 3. Yapı ve anlam itibarıyla bugün standart Türkçede pek kullanılmayan bazı deyimler

Dâmen be-miyân: Eteği belinde olmak. Her haliyle rahat davranmak.

Serve dâmen be-miyânlıkda sanav-ber olur eş
(Tah. 35/VI/1)

Fergaba varmak: Kur'ân'ı öğrenmeye çalışan öğrencilerden biri İnşirah suresinin son kelimesi olan "fergab"ı okuduğunda artık Kur'ân'ı öğrenmiş kabul edilip başındaki takke vb. diğer öğrenciler tarafından alınır, takkesi alınan öğrenci hediye getirinceye kadar verilmezmiş. Buna "fergaba çıkmak / varmak"³ denir.

Tâkye kapmak fenninün oldı edîbi kim hazân
Gül-nihâlân mekteb-i gülşende çıkdı fergaba
(G. 440/5)

Kenar çizmek: Bir işi yapmaktan kaçınmak; yan çizmek.

Sebzezâr-ı kevseri sûzân ider hatt-ı lebe
Cedvel-i hadrâ ile âb-ı hızr çizsin kenâr
(G. 106/4)

Ham teklif etmek: Kabul edilmeyecek öneride bulunmak.

Derd-i aşka sabr idüp bir ham teklîf itmedüm
(Mur. 2/I/2)

Mısırlı harcı olmak: Güzelliği gitmemiş, yaşlı delikanlı.

Mısırlı harcı oldun anlamışdum gerçi azmünden
Leb-i hat-âverün mısra şeker göstermek istermiş
(G. 258/2)

³ Ahmet Talat Onay, Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (Hzl. Cemal Kurnaz), Akçağ Yay., Ankara-2000, s. 210.

Yüzsuyu dökmek: Onuru sarsacak kadar yalvarmak.

Âb-rû dökmek ise âh katı zilletdür

(Ter. 2/III/2)

Reng itmek (geçmek): Hile yapmak, oyun etmek, kurnazlık ile birini aldatmak.

Nice bîdâr olur fitne senün bîm-i nigâhundan

Füsûna reng idüp çeşm-i siyâhun hâb göstermiş

(G. 238/5)

Kem gözlerden (sakınmak) uzak: Baktığı kimseye veya şeye zarar veren veya nazar eden gözlerden sakındırmak için söylenen bir söz.

Bu mevki' eyledi bahr-ı siyeh boğazını nûr

Güzel makâm ferâh-bahş çeşm-i bed ola dûr

(Met. 7/1)

Beli bükülmek: Yaşlılık dolayısıyla beli öne doğru eğilmek, güçsüz kalmak.

Tâk idüp tâkatümi itdi elif kaddümi dâl

Mihnete bâr-ı girân dirler idi gerçek imiş

(G. 261/5)

Kulağına küpe(etmek) olmak: Başına gelen bir işten, unutamayacağı bir ders almak.

Bu pendî dürr-i mengûş eyle Pertev sen de çün Hâfız

(G. 4/7/1)

Nabza göre şerbet vermek: Bir kimsenin düşünce ve yönelimlerine uygun düşen davranışlarla sevgisini kazanmaya çalışmak.

Hasta-küşlikde tabîbüm meleküöl-mevt idi san

Nabz-ı bîmâra göre virdi ne hikmet şerbet

(G. 39/5)

Nefsine uymak: Bedenin isteklerine uymak, günah işlemek.

Bahr-ı isyânda sakın kumdan uçar keştî-i ten

Öyle pek uyma hevâ-yı nefsüne yelken gibi

(G. 511/2)

Tek başına kâr olmaz: 1. Yalnızlık Allah'a mahsustur, yalnız olunmaz. 2. Her işte olduğu gibi aşkta da beraberlik gerekir.

Bir başlı kâra başlayamaz sûk-ı aşkda

Bî-çâre âşıkun olalı serserî seri

(G. 538/5)

II. 4. Beyit ya da mısra (dize) içine serpiştirilmiş veya çeşitli şekillerde varlığı hissettirilen deyimler

Başını seccadeden kaldırmamak: Sürekli namaz kıyıp, dua etmek; çok takvalı olmak.

Cebhe-i zühdinde nakş-ı bûriyâdur hâsılı
Zâhid isterse başın kaldurmasun seccâdeden
(G. 390/4)

Yere batsın: Yok olsun.

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N'eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân
(T. 34/12)

1. Bayram etmek: Çok sevinmek. 2. Allah'a kavuşmak: Ölmek.

Vâsıl-ı Hak oldu bayram eyledi
Rihlet esnâsında gûyâ itdi sûr
(T. 36/4)

1. El değmemek: Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulamamak, eli ermemek. 2. Sarhoş olmak: Çok içerek kendini kaybetmek.

Nukl-ı şeftâlûya yâd el degmemiş mi n'eyleyüm
Bâde-i câm-ı lebünden bâde-nûş olmuş gelür
(G. 173/3)

Ettiğinden utanmak: Yaptıkları yanlışlardan dolayı pişmanlık duymak.

Cevrün mi mâni oldu ki çokdan görünmedün
Ey zâlim itme eyledigünden hicâb gel
(G. 327/2)

II. 5. Bazı kelimelerinin değiştiği, bazı kelime ve eklerin çıkarılıp veya eklendiği deyimler

(Kanına) aş yermek: 1. Birinin ölümüne yol açarak sevinmek, kanına eklemek doğramak. 2. Hamile kadının bazı yiyeceklerden tiksinişi, bazılarında karşı aşırı istek duyması.

Ninesi âşıkınun kanına mı aş yermiş
Dahi kundakda iken hûn-ı dile mamma dir
(G. 196/2)

Kazaya rıza göstermek: 1. Yargıya, verilen hükümlere boyun eğmek. 2. Kadere, alın yazısına boyun eğmek.

Fedâ ile beni çün itdi şimdicek tekdîr
Kazâya olmalı râzî ki bu imiş takdîr
(Tercî. 1/IV/4)

Ettiğinden utanmak: Yaptıkları yanlışlardan dolayı pişmanlık duymak.

Cevrün mi mâni oldu ki çokdan görünmedün
Ey zâlim itme eyledigünden hicâb gel
(G. 327/2)

Kısmet(in)e razı olmak: Önceden taktir edilmiş olana razı olmak, kabullenmek.

Olalum râzı kısımete kem ü bîş
(Tah. 15/II/3)

Uzaktan merhaba: Çok samimi olmamak, ilişkiyi sadece selamla sınırlı kılmak.

Çaldı şimdi beynimizde bir uzağdan merhabâ
(Mur. 16/V/2)

II. 6. Vezin (ölçü) ve kafiyeden dolayı kelimelerinin yeri değiştirilen deyimler

Gözü yollarda kalmak: Sevilen bir kimseyi özlemle beklemek.

Göz yolda cânım özledi Pertev pesendimi
(Tah. 42/V3)

Çiğeri yanmak (kebab olmak): Büyük bir acıya uğramak, bir acıdan içi yanıyor olmak.

Pür eyledi yine tennûr-ı çarhı bûy-ı kebâb
Aceb bugün yine kaç bin ciger kebâb olmuş
(G. 256/2)

Baştan çıkmak: Doğru yoldan çıkmak, akıllı ve mantıklı davranmamak.

Çıkar hem kendisi başdan ider hem halkı âvâre
(K. 7/2)

Kana kana içmek: Yeteri kadar içmek doyusıya içmek.

İçdün kana kana hûna kandun
Ey lebleri lal-i nâb-ı manâ
(G. 566/7)

II. 7. Bir mısra (dize), beyit, dörtlük vb. içinde birden fazla bulunan deyimler

1. Destan olmak: a) Çok tanınmak, ünlü olmak. b) Hakkında dedikodu yapılmak. 2. Rüşva olmak: El aleme rezil olmak. 3. Dile düşmek: Hakkında olumsuz şeyler söylenmek, dedikodu yapılmak.

Dâstân oldumsa rüşvâ-yı cihân oldumsa da
Hep mürüvvetsiz senün aşkun ile düşdüm dile
(G. 477/2)

1. Başını ortaya koymak: Canını feda edebilmek, ölümü göze almak. 2. Elini yıkamak (yumak): Vazgeçmek, el çekmek, el etek çekmek, el etek silkmek.

Bu gavgâ-gâh-ı aşka başın ortaya koyan gelsün
Elin âb-ı hayât-ı dehr-i fânîden yuyan gelsün
(G. 420/1)

1. Yere batsın. 2. Elden kaçırmak: Elde ya da elde edilebilecek biri veya bir şeyi türlü sebeplerle kaybetmek, yararlanamamak.

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N' eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân

(T. 34/12)

1. Hedef olmak: Hoş olmayan herhangi bir davranışa uğramak. 2. Göğüs germek: a) Her türlü güçlüğe dayanmak, karşı koymak, direnme. b) Övünmek, böbürlenmek.

Ebrûlarının tîrine Pertev hedef oldum
Bu tarza göğüs germegi Rüstem bile bilmez

(G. 202/6)

1. Kan yut(tur)mak: Çok eza, ceza etmek, pek çok ıstırap çektirmek. 2. Gam yemek: Tasalanmak, kaygılanmak, üzülme. 3. Ekmek tuz hakkı (olmak): Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak; duygusal borç.

Ne kanlar nûş idüp gamlar yidüm eyyâm-ı hüsnünde
Dimem ey bî-vefâ kim hakk-ı nân u ni'metün

yokdur

(G.129/4)

1. Gün gibi âşikar olmak. 2. Şöhret âfettir: İnsanın kazandığı ün, her zaman hoş olmaz. İnsanı üzen ve rahatsız eden durumlara da yol açabilir.

Olmış tutalum bedr-i ruhun gün gibi meşhûr
Her şöhretün ey mehveşüm âfet var içinde

(G. 454/3)

1. Yüz çevirmek: Gösterdiği ilgiyi kesmek, dirsek çevirmek, yüz döndürmek.

2. Yolunu şaşırarak: Doğru yoldan sapmak.

Cânib-i Hakdan çevirme güm-reh olsan dahi yüz
Buldurur bir şâh-râh Allâh bir yüzden dahi

(G. 514/3)

1. Ayağını denk almak: Başkalarının kendisine yapması ihtimali bulunan kötülüklere karşı uyanık davranmak. 2. Renk vermemek: Duygu ve düşüncelerini belli etmemek.

Cihânun rengine aldanma virme rengünü reng al
Usûl ile yûri ger mest isen de pâyunı deng al

(G. 321/1)

II. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Bulunan Diğer Deyimler Şunlardır:

Ağız (Ağzını) açmak: Söze başlamak.

Böyle dir ağız açup sîne de her bir çâküm

(Tah. 46/V/1)

Ah almak: Zulmettiği kişinin bedduasını almak.

Ne sen bir kimseden âh al ne âh u zârdan incin

(Muh. 2/II/3)

Ah etmek: Hayıflanmak, üzülmek.

Dem-â-dem âh idüp bu matla'-ı dil-sûzı söyledirdi

(Mş. /VI/8)

Akl(in)a gelmek: hatırlamak, aklına düşmek.

İlac itmek diyâr-ı aşk da hiç akla gelsün mi

Felâtûn mübtelâ-yı illet-i ser-sâmdur bunda

(G. 448/2)

Akla uy(ma)mak: Mantıklı, doğru.

Akla uymaz ba'zı nâ-sâz işler itmekle zuhûr

Reşk ider oldu bu esnâ âkilân dîvâneye

(G. 501/5)

Aklını oynatmak: Delirmek, çıldırmak.

Adamun oynadur aklın düşürür tağlara

Tavşan oğlanlarınun şöyle oyun-bâzlığı

(G. 542/2)

Alır / alıcı gözüyle bakmak: Alacakmış gibi iyice, titizce gözden geçirmek, çok dikkatli bakmak.

Nigeh-i dikkat it ey dîde alur gözlen bak

(Tah. 46/II/3)

Allah aşkına: Allah'ını seversen.

Yak dilüm şem'-i ruh-ı tâbâna Allâh aşkına

Vâsıl olsun şem'üne pervâne Allâh aşkına

(G. 495/1)

Allah bilir: İlmi her şeyi kuşatan Allah'tan başka kimse bilmez, belli değil.

Allâh bilür ki nazma sezâdur bu menkabet

Pertev anunçün eyledüm izhâr-ı ma'rifet

(T. 4/4)

Allah göstermesin: Kötülüklerden sakındırmak.

Mihr-i Pertev-pâş-ı ismetsin ziyâ-pâş ol velî

Sana benden gayri bir âşık Hudâ göstermesün

(G. 381/7)

Araya girmek: 1. Olumlu ya da olumsuz bir şekilde katkıda bulunmak. 2. Bozgunculuk etmek.

Zülfün de girdi araya câdûlîğ eyledi

(Tah. 40/V/3)

Kanına aş yermek: Birini öldürmeye karar vermek veya ölümünü istemek. Birinin ölümüne yol açarak sevinmek, kanına eklemek doğramak.

Ninesi âşıkının kanına mı aş yemiş
Dahi kundakda iken hûn-ı dile mamma dir
(G. 196/2)

Ateş pahası(-na çıkmak): Çok pahalı olmak.

Narh-ı şarâb çıkmada âteş bahâsına
Aks-i izâr-ı sâkî-i mehveş bahâsına
(G. 492/1)

Ateş(ler)e düşmek: Biri veya bir şey için büyük sıkıntı ve çile içinde olmak.

Bir gül için düşmüşüm âteşlere ammâ ne gül
Şem'-i ruhsârı yanında olamaz pervâne gül
(G. 312/1)

Ateş(ler)e yanmak: Acı ve sıkıntı içinde kalmak, çok üzölmek.

Dil-teşne-i âb-ı leb-i cân-bahş iken eyvâh
Her subh u şebângâh
Sad hayf ki hecrün ile göz yaşına kandum
Âteşlere yandum
(G. 351/2)

Ayağı kaymak: Hata etmek.

Gelürken meclis-i rindâna sıklet virmege zâhid
Hele kaymış ayağı gelmeden ol bezme ellenmiş
(G. 240/3)

Ayağına düşmek: Ayağına kapanmak; alçalırcasına yalvarmak.

Ârzû-yı bûs-ı la'lünle düşüp ayağına
Bezmede câm-ı şarâb-ı nâba döndürdün beni
(G. 544/5)

Düşdüm ayağına üftâdane ki rahm eyle amân
(Ter. 1/II/2)

Ayak basmak: Gelmek, uğramak.

Şîr-i merdem yâd ayak basmak ne mümkün bîşeme
(Tah. 21/VI/1)

Ayağını çekmek: Sık sık gittiği yere artık uğramaz olmak, ilgiyi kesmek.

Kurtıldı ser-hoşun seri renc-i humârdan
Sâkî ki çekdi meygedelerden ayağını
(G. 559/3)

Ayağını denk almak: Başkalarının kendisine yapması ihtimali bulunan kötülöklere karşı uyanık davranmak.

Cihânun rengine aldanma virme rengünü reng al
Usûl ile yûri ger mest isen de pâyuni deng al
(G. 321/1)

Bağrını delmek: Acıklı bir durumda duyulan üzüntü.

Dişlerün bağrını deler güherün
Leblerün la'l-i nâba nâz eyler

(G. 160/2)

Bahtiyar olmak: bir olay veya durumdan dolayı mutlu ve vicdanı rahat olmak.

Devâm-ı devletiyle baht-yâr oldukda bir kimse
Duâ-yı bed ana da'vât-ı devlet-hâhdan kalmaz

(G. 201/7)

Basıp geçmek: Aldırış etmemek, önem vermemek, ilgi göstermemek.

Basup geçme nigâh-ı lutf kıl etrâfa sultânüm
Güzergâhundaki kullar bütün ehl-i recâdur hep

(G. 36/4)

Baş alamamak: (Bir şeyden) Kendini çok uğraştıran bir şey yüzünden zaman ve fırsat bulamamak.

Rukabâdan baş alınmazdı biraz olduk emîn
Şekkerîn la'l-i lebe hattı meges-rânlık ider

(G. 91/2)

Baş(ın)a kakmak: Yaptığı iyiliği yüzüne vurarak birini üzme.

Velî çirkinliğin zişt ola nîkde başına kalmaz

(Tah. 27/IX/3)

Başını ezmek: Birini kımldayamaz, canlanamaz ve kötülük yapamaz duruma getirmek.

Ef'î nigâh o sûfi-i nâ-sâf-ıynetün
Misvâkı ile başını ezsem ura ura

(G. 459/2)

Başını ortaya koymak: Canını feda edebilmek, ölümü göze almak.

Bu gavgâgâh-ı aşka başın ortaya koyan gelsün
Elin âb-ı hayât-ı dehr-i fânîden yuyan gelsün

(G. 420/1)

Baş üstünde tutmak: Birine olağanüstü değer ve saygı göstermek.

Gül gibi baş üzre tutdum hâtırın incitmedüm

(Mur. 2/1)

Baş üzre yeri olmak: Büyük bir saygı ve ilgi ile karşılanır ve ağırlanır olmak.

Baş üzre yerün var dimedür sana a mâhum

(Mur. 9/IV/3)

Yeri baş üzre dahi olsa mahaldür gâyet

(Tah. 33/VIII/2)

Baş(ın)a gelmek: Kötü bir duruma düşmek, uğramak.

Benüm kaç defa geldi başuma bu sanma efsâne

(Tah. 32/IV/3)

Başında kavak yel(ler)i esmek: 1. Yükümlülük duygusundan uzak, zevk ve eğlence peşinde koşmak. 2. Gerçekleşmeyecek şeyler düşünerek vakit geçirmek.

Bu hâke meylini âsâr-ı merhamet sandum
Meger başında o servün kavak yeli var imiş
(G. 247/4)

Başını (taştan) taşa vurmak: Çaresiz kaldığı için çok üzülüp, dövünmek, ağlamak.

Bu muharremdür akıtsun yaşını kûhsârlar
Taşlara ursun başın tağlarda cûybâr ağlasun
(Mrs. 7/3)

Baştan çıkmak: Doğru yoldan çıkmak, akıllı ve mantıklı davranmamak.

Çıkar hem kendisi başdan ider hem halkı âvâre
(K. 7/2)

Baştan (atmak) savmak: İstekte bulunan bir kimseyi bir bahane ile yanından uzaklaştırmak.

Sav başından bu gice hânendeyi sâzendeyi
(Ş. 1/II/3)

Bayram etmek: Çok sevinmek.

Vâsıl-ı Hak oldı bayram eyledi
Rihlet esnâsında gûyâ itdi sûr
(T. 36/4)

Beddua etmek: Gücü ve etkisi dışındakiler için kötülük dilemek.

Sana ey çeşm-i gûyâ bed-duâ itmeme haberdâr ol
Beni bîmâr-ı hicrân eyledün sen dahi bîmâr ol
(G. 317/1)

Belini bükme: Büyük üzüntü içinde bırakmak ve bir şey yapamaz duruma getirmek.

Bâr-ı gam kaddümi bükmez mi beni gördükde
Püşt-i ağıyârı penâhun gelicek hâtıruma
(G. 482/7)

Bir bir: Teker teker, ayrı ayrı.

Bir bir akın itdi cûlar hem çü şîrân-ı vegâ
(G. 24/2)

Bir kulağından girip öbür kulağından çıkmak: Söylenen söze önem vermediği için aklında kalmamak, kulak asmamak.

Nâye dirsem eyle vâsıl gûş-i yâre nâlemi
Bir kulağından girer ol bir kulağından çıkar
(G. 156/2)

Boş ambar dipsiz kile (ölç ha ölç): Sonucu değişmeyecek bir iş veya olay için boşuna çaba sarf etmek.

Hûlyâ-yı mâl u servet bahtı vârun kimseye
Bu meseldür bir boş anbâr ile bir dipsiz kile

(G. 477/4)

Boş yere (boşuna) emek çekmek: Gereksiz ve yararsız olarak çalışmak.

Keşf-i râz itdürmege bîhûde gel çekme emek

(Tah. 20/VIII/1)

Boy (atmak) çekmek: Boyu uzamak.

Tehî boy çekmiyor kadd-i nihâlün bâğ-ı behcetde
Leb-i cân-bahşını arz eylemek ister Mesîhâya

(G. 502/4)

Can(ını) almak: Öldürmek.

Kahramânî gamzesi cân almada Rüstem gibi

(Mur. 11/3)

Can(ını) vermek: Bir şey uğrunda en değerli varlığını feda etmeye, hatta ölmeye hazır olmak.

Ben cân virürken olmadı almış rakîb âh
Bilmem ne virdi bûsene benden ziyâdece

(G. 441/4)

Cana can katmak: İnsanın neşesini, dinçliğini artırmak, yaşamayı daha çekici duruma getirmek.

Câna cân katsak ber-â-ber yatsak ey şûh-ı cihân

(Ş. 4/I/3)

Cana değmek: Cana bedel olmak.

Tu'm-ı gül-bûse kim dehâna deger
Lezzeti tadmağ cânâ deger

(G. 74/1)

(Ölmüşlerinin) Canına değmek: 1. Çok hoşlanmak. 2. Ruhu şad olsun.

Bir bûsesin aldum leb-i cân-bahşınun ey şûh
Uşşâkınun ölmüşlerinün cânına degsün

(G. 400/3)

Can(ın)a minnet: Beklenilmeyen iyi bir durumla karşılaşıldığında duyulan memnunluğu anlatmak.

Sen şâha esîr olma dilün cânına minnet
Eylersin anı almağa sen yanına minnet

(G. 42/1)

Cebe satmak: Caka satmak. Gösteriş yapmak, çalım satmak.

Satup âlâtı cenge gir Pertev
Cebe satmak cihâna böyle gerek

(G. 288/6)

Çalıp çırpmak: Kanundışı yollarla sahip olmak, har vurup harman savurmak

Devâvîn-i suhan-sencândan mazmûn-ı ebyâtı
O kim bir nev-heves nâ-puhte şâirdür çalar çarpar
(G. 1244)

Çın sabah(seher): Tan yeri ağarmak üzere olduğu zaman.
Çın-seher bir hoş havâdisle gelüp peyk-i sabâ
(Tah. 44/2/1)

Çimen gibi bitmek: Olmadık yerde belirlemek, ortaya çıkmak.
O gül-rûh azm-ı gülistân ider diyüp de hemân
O yerde biz de çemen gibi bitmesek ne olur
(G. 87/3)

Dallanıp budaklanmak: (Bir iş) 1. Genişleyip büyüyerek karmaşık bir durum almak. 2. Gelişmek, çoğalmak.
O nev-resîdeyi sar tıfl iken kucaklanacak
Ki sonra ser-keş olur dallanup budaklanacak
(G. 283/1)

Dem sürmek: Gönlünce bir süre yaşamak.
Nic'oldı ey vefâ düşmen senünle sürdigüm demler
(Tah. 52/III/3)

Dem vurmak (urmak): Bir şeyden söz etmek.
Tab'-ı çâlâkum aceb mi lâ-mekândan ursa dem
(Tah. 21/XIX/1)

Dil dökmek: Karşısındakini kandırmak, inandırmak için onun hoşuna gidecek sözler söylemek.
Senünem ben diyü mekr ile eger dökse dili
(Tah. 26/III/1)

(Dillere) Destan olmak: 1. Çok tanınmak, ünlü olmak. 2. Hakkında dedikodu yapılmak.
Dimezken kimseye öldürse bir harf hâl-i râzumdan
Yine efvâha düşmüş sırr-ı aşkum dâstân olmuş
(G. 257/5)

Derûnda cân gibi esrâr-ı aşkı gizleyegör
Lisân-ı halka düşer dâstân olur da nólur
(G. 61/5)

Dile düşmek: Hakkında olumsuz şeyler söylenmek, dedikodu yapılmak.

Dâstân oldumsa rüsvâ-yı cihân oldumsa da
Hep mürüvvetsiz senün aşkun ile düşdüm dile
(G. 477/2)

Dilek dilemek: Gerçekleşmesini istediği bir şey için özel bir yerde veya birisi vasıtasıyla dua etmek, adak adamak.

La'lün hicâb-ı zahm-ı dilümle dilek diler
Hattun henûz hak hukûk-ı nemek diler

(G. 136/1)

Duymazlıktan gelmek: İlgilenmek istemediği için duymamış gibi davranmak.

Firâka dâôir olan sohbeti amân Pertev
Sağırılığa urup aslâ işitmesek ne olur

(G. 87/5)

Düşe kalka: Güçlülükle, zor bela.

Düş kûy-ı yâra kalka düşe ol halâs-ı gam
Ey âşık-ı belâ-zede râh-ı necât tut

(G. 40/5)

El açmak: Dilenmek, başkasından yardım ister duruma gelmek.

El açup geldüm senün dergâhuna ey dest-gîr

(K. 4/4)

El çekmek: Vazgeçmek; önceleri yapmakta olduğu bir işi bırakmak, artık o işi yapmamak.

Ayağ-ı meyden el çekdün çekildün bezm-i işretten
Bezimde sâkiler peymâneler mestâne aşk olsun

(G. 375/2)

El vermek: Yardım etmek, fırsat vermek.

Zûr-ı meyle el virüp dâmân-ı vuslat bâğda
Bir bir ol serv-i kadı kucduk der-âğûş eyledük

(G. 293/5)

Kaçurma fırsatı fevt el verürse al dil-i zâr
Ol bâr-hâne-i zenbün bunı da yanuna as

(G. 262/4)

El değmemek: Bir şey yapmaya vakit ve fırsat bulamamak, eli ermemek.

Nukl-ı şeftâlûya yâd el degmemiş mi n'eyleyüm
Bâde-i câm-ı lebünden bâde-nûş olmuş gelür

(G. 173/3)

El üstünde tutmak: Büyük bir saygı ile karşılamak, ilgilenmek, ağırlamak.

Anlanur kadr-i kec ü râst kemân-keşden de
Ki atup toğrıyı el üzre tutar egricesin

(G. 422/4)

Elden (kaçırmak) aldurmak: Elde ya da elde edilebilecek biri veya bir şeyi türlü sebeplerle kaybetmek, yararlanamamak.

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N'eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân

(T. 34/12)

Elden ele dolaşmak (Bir şey): Herkesin ilgisini çekmesinden ötürü alınıp bakılmak.

Gazelde hâl-i dilün yana yana şerh eyle
Ki Pertev elden ele belki dest-i yâra gider
(G. 182/6)

Ele almak: 1. Bir şey üzerinde çalışmak, incelemek, araştırma yapmak. 2. Bir işi kendi yapmaya başlamak, çekip çevirmek.

Çeşm-i hûnînümi sil al ele mecrûh dilüm
Çün nigârâ ser-i engüşte hınâdur matlab
(G. 29/4)

Ele avuca sığmamak: 1. Söz dinlememek, baskı altına alınmamak, zapt edilememek. 2. Kural, ölçü tanımamak, taşkınca, şımarıkça davranışlarda bulunmak.

Sığmaz o şûh ele avuca degme hâl ile
Cism-i latîfi bûy-ı semenden midür aceb
(G. 25/4)

Eli var(ma)mak: Yapmaya gönlü razı olmamak, kıyamamak.

Şimdi yanmağa yakılmağa bile varmaz elüm
(Tah.33/IV/2)

Elini yıkamak / el yumak: Vazgeçmek, el çekmek, el etek çekmek, el etek silmek.

El yuyanlar cândan cânâna eyler arz-ı hâl
Ey dil âgâh ol ki dil-dâr ile kimler söyleşür
(G. 93/4)

Etekleri tutuşmak: Çok telaşlanmak.

Tayîb kılma Pertevi kûyunda sevdigüm
Sûratle gitmeden tutuşursa etekleri
(G. 536/7)

Fark etmek: Bir şeyin var olduğunu anlamak, farkına varmak.

Ol mest-i nâz terk ideli nûş-ı bâdeyi
Fark eyler oldı birazcık sol u sağımı
(G. 559/2)

Gerden çekmek: Gerden kırmak, kırılmak.

Vakt-i nemâ-yı zarf-ı mey-i hoş-güvârdur
Gerden-keş oldı yine kedûlar taraf taraf
(G. 276/4)

Geri kal(ma)mak: Bir şeyi yapmaktan kaçınmamak, aşağı kalmamak.

Dünyâya talebkâr ki oldum girü kaldum
(Tah. 13/III/1)

Göğüs germek: 1. Her türlü güçlüğe dayanmak, karşı koymak, direnmek. 2. Övünmek, böbürlenmek.

Ebrûlarınun tîrine Pertev hedef oldum
Bu tarza göğüs germegi Rüstem bile bilmez
(G. 202/6)

Gök kandil: (Zil zurna) sarhoş olmak:

İzzetâsâ neşöenün buldur suyun zühd eyleme
Göksuda gök-kandil ol Pertev ko gitsin akl u hûş
(G. 236/6)

Gönül almak: 1. Sevindirmek. 2. Aşık etmek.

Gönlün almış nice şeytânlık idüp muğ-beçe lî k
Degmemiş zâhidün îmânına mâ-şâa'llâh
(G. 436/4)

Gönül düşürmek: Sevmek, gönül vermek.

Düşdi gönül o şâha nedür çâre Pertevâ
Âşıklığa egerçi ana nâ-münâsibüz
(G. 209/5)

Oldum fütâdesi yeni başdan bir âfetün
Düşdi gönülcegüm yine bir bî-amân yere
(G. 460/3)

Gönül vermek: Aşık olmak, sevgiyle bağlanmak.

Vefâ meómülü ile sen sen ol dil virme hûbâna
(Tah. 32/IV/1)

Göz hapsine almak: Bakışlarını üzerinden ayırmayarak bir kimseyi gözetlemek.

Dili göz habsine aldı nîgeh-i mestünden
Bakışun gerçi ki kan itmedi kânûn itdi
(G. 517/3)

Göz yaşı dökmek: Ağlamak, çok duygulandırıcı bir olay, durum dolayısıyla gözlerinden yaş gelmek.

Olmadı hayfâ tebessüm-rîz-i şevk ol la'l-i leb
Pâyına göz yaşları dökdüm ki incûlar gibi
(G. 507/3)

Gözden geçirmek: İncelemek, okumak.

Gözden geçür cihânda olan dilberânı hep
Bak var mîdur nazîre benüm şeh-levendüme
(G. 481/4)

Gözlerini belirtmek: 1. Gözleri gereğinden çok açıp hareketsiz hale getirmek. 2. Nazar etmek maksadı ve kastıyla bakmak.

Göz belerdürse adû kesri için câm-ı dile
Şîşe-i dîdesi meksûr olur inşâa'llâh
(G. 434/2)

Gözünde uçmak: Çok özlemek, burnunda tütme.

Görmeden yâri uçar mürğ-i hayâli gözde
Acebâ vuşlatı şîmürğ-ı Süleymân mîdur
(G. 186/2)

Güler yüz göster(me)mek: İlgilenmek, sevgi belirtisinde bulunmak.

Güler-yüz gösterüp güller gibi bülbüllere cânân
Açılma herkese çun lâle olma şâhid-i gülşen

(Müf. 29)

Gülmekten (kırılmak) bayılmak: Aşırı derecede gülmek, sevinçten kendinden geçmek.

Kaçınmaz vahşet itmez ol perî gerçi sevimekten
Beni giryân görünce bayılır ammâ ki gülmekten

(G. 378/1)

Gün doğmak: Talihi yar olmak, işi yolunda olmak, dilediğini gerçekleştirmek için uygun ortam bulmak.

Şeb olur zülf-i siyâhun gelicek hâtıruma
Gün toğar ârız-ı mâhun gelicek hâtıruma

(G. 482/1)

Gün gibi aşikar / açık : Herkes tarafından bilinen ve görülen.

Hünerle gün gibi meşhûr olursan da yine Pertev
O meh-rûnun yanında zerrece mâhiyyetün yokdur

(G. 119/6)

Gün gör(me)mek: Bolluk, esenlik, mutluluk içinde yaşa(ma)mak.

Dergehünde ne olur biz dahi bir gün görsek
Tal'at-ı mihr-i cemâlünle derün hâverdür

(G. 120/3)

Haber almak: Kendisine haber ulaşmak.

Perteve gâhice teşrîfinün aldum haberin
Beni ferdâlara saldun çelebi gelmedün a

(G. 5/5)

Sormuş dehen-i dil-bere Pertev haber almış
Meyden ne müferrih leb-i cânâna müferrih

(G. 51/6)

Haber vermek: Haber ulaştırmak, bildirmek.

Âhum ki dilde zahm-ı nihândan haber virür
La'lün peyâmı mürdeye cândan haber virür

(G. 147/1)

Haddini bilmek(Biri): Kendi değer ve yeteneğini bilip olduğundan üstün görmemek.

Görür kim incelikde yok belince târ-ı gîsûsı
Bilüp haddin miyânından aşağı ser-nigûn sarkar

(G. 149/2)

Hâk ile yeksân etmek (eylemek): Yerle bir etmek, taş taş üstünde bırakmamak.

Gönlümüz yeksân-ı hâk itmekle eksildi nemiz
(Mş. 27III/9)

Halini arz etmek: 1. Sunmak. 2. saygı ile içinde bulunulan durumu anlatmak, aktarmak.

El yuyanlar cândan cânâna eyler arz-ı hâl
Ey dil âgâh ol ki dil-dâr ile kimler söyleşür
(G. 93/4)

Hâli yaman olmak: Çok kötü durumda bulunmak, hali duman olmak.
Bir hâle koydı hâlet-i aşkun begüm beni
Görsem de görsem dahi hâlüm yaman olur
(G. 183/4)

Hilâle dönmek: Çok zayıf ve güçsüz düşmek.
Uyutmıyor seni mâhum figân ile uşşâk
Hilâle döndü tenün işte hâbsuzluktan
(G. 372/2)

Hasret çekmek: Uzun zamandır uzakta bulunan sevdiği kimseye kavuşma isteği, özlemi içinde bulunmak.
Bülbül-i hasret-keş arz itsün güle yine selâm
(Tah. 24/I/3)

Hedef olmak: Hoş olmayan herhangi bir davranışa uğramak.
Ebrûlarınun tîrine Pertev hedef oldum
Bu tarza göğüs germegi Rüstem bile bilmez
(G. 202/6)

İmana gelmek: 1. Hak dini bulmak, Müslüman olmak. 2. En sonunda doğruyu söylemek, zor karşısında pes etmek. 3. Sonradan bir şeyi kabul edip uymak.

Geldi îmâna bu hâle acıyup nice Yehûd
Katl-ı âl eyleyüp ol kâfir olurdu memnûn
(Mrs. 6/13)

İmtihana çekmek: Bilgi derecesini ölçmek, sınamak, sabrını denemek.
Ne nâz u ne sitiğnâdur murâdı Pertev ol şûhun
Cefâ-keşlikde tâb-ı dil-figârın imtihân eyler
(G. 179/5)

İnsaf etmek: Acımak, hakkını teslim etmek.
Bu baht-ı bed bana bigânelik mi eyler hep
Biraz da eyleyüp insâf yâr olur mı aceb
(G. 27/7)

İp tak(ma)mak: Birinin kötülüğü için çalışmak. 2. Aldırış etmemek, ilgilenmemek, önem vermemek.
Yanınca revândur yine her seg-heves ağyâr
Ol çeşm-i gazâlum dir inen ip bile takmam
(G. 338/4)

Kan dökmek: Yaralamak ya da öldürmek.
Gamze dâl hançer nigâh-ı dîdeler kanlar döker

(Tah. 39/II/1)

Kan ağlamak: 1. Büyük üzüntü içinde bulunmak. 2. Bir yıkımdan, bir zulümden büyük üzüntü duyarak çok yakınmak.

Bu muharremdür ki Pertev dîdeler kan ağladı
Bu muharrem zâr olup tekrâr tekrâr ağlasun

(Mrs. 7/9)

O cefâ-cûnun elinden nice kan ağlamayam
Eylemez âşıkâ cevrinde firâvân olarak

(G. 280/4)

Kan tutmak: 1. Kan görünce bayılmak. 2. Adam öldüren kişi, dizinin bağı çüzülüp cinayet yerinden kaçamamak.

Humâr-ı bâde-i la'l-i lebünle dil olup medhûş
Yatur bî-tâb-ı hayret lâl u ebkem sanki kan tutmuş

(G. 242/2)

*Kan yut(tur)mak: Çok eza, ceza etmek, pek çok ıstırap çektirmek
Virince bir kadeh ger hûn-ı dil de itdürürse nûş
Biraz da sâki-i devrân elinden kan yutdum tut*

(G. 41/5)

Kanı kaynamak: 1. Yerinde duramaz olmak, içinde sevgi ve hoşgunluk taşıp gelmek. 2. Birine çabucak sevgi duymak.

Saruşın bir güzele kaydadı kanum Pertev
Çehre mânende-i dil-hasta-i hicrân sararur

(G. 145/5)

Kâr etmek (eylemek): 1. Kazanç elde etmek. 2. Etki etmek. 3. İyi gelmek, etkisi iyi olmak.

Dün şarâbun keyfi ben mahmûra pek kâr eylemiş

(Tah. 45/II)

*Kazaya rıza göstermek: 1. Yargıya, verilen hükümlere boyun eğmek.
2. Kadere, alın yazısına boyun eğmek.*

Fedâ ile beni çün itdi şimdicek tekdîr
Kazâya olmalı râzî ki bu imiş takdîr

(Trci. 1/IV/4)

*Kendinden (Kendünden, kendüzünden) geçmek: 1. Nefsini öldürmek.
2. Kendini kaybetmek, bayılmak.*

Kendüden geçmiş yatur ol şûh mest-i nâz olup
Bûse-çîn olmaksâ kasdun turma vakt-i hînidür

(G. 158/4)

Kendini bil(me)mek: Durumuna, onuruna uyacak biçimde davran(ma)mak.

Ne aceb turfa cünündür ki cününü aşkun
Gâh olur kendisini bilmez olur gâh bilür

(G. 77/4)

Sözün sağı bilelden kendi kendim

(Mün. 2/II/3)

Kendini göstermek: 1. Beğenilecek niteliklerini ortaya koymak, sergilemek. 2. ortaya çıkmak, belirtmek, görünmek.

Açup revzençe gâh u geh ki cânân gösterür kendin
Gelür gûyâ ki çâk-ı sîneye cân gösterür kendin

(G. 412/1)

Kendi kendine söylenmek: Dertleşecek kimsesi olmamak, ne dediğini bilmez hale gelmek, delirmek.

Hep bahs-i aşkun eylerüm ağyâr u yâr ile
Hiç olmaz ise söylenürüm kendi kendüme

(G. 481/2)

Kim bilir: Belli değil, bilinmez.

Bülbülün vakt-ı bahâra intizârın kim bilür
Şem' için pervânenün feryâd u zârın kim bilür

(G. 180/1)

Kılı kırk yarmak: Titiz ve ayrıntılı bir biçimde incelemek, büyük bir dikkat göstermek.

Miyânunçün kılı kırk yardılar çok kıl u kâl oldı
Bak imdi mü-şikâfân n'eyledi bir müy-ı bârîke

(G. 472/4)

Kırıp geçirmek: 1. Yakıp yıkmak; öldürerek, baskı yaparak halka büyük zarar vermek. 2. Çok sert davranarak darılmak. 3. Tuhaf söz ve davranışlarıyla herkesi gülmekten katılmak.

Güleli hatt-ı lebi kırdı geçirdi nicesin
Tatlı sohbetde hazır itmedi helvâ gicesin

(G. 422/1)

Kismete râzı olmak: Önceden takdir edilmiş olana razı olmak, kabullenmek.

Olalum râzı kismete kem ü bîş

(Tah. 15/II/3)

Kismet olmak: Talihi yardım et(me)mek.

Bu âna dek çün olamamış kimse behre-ver
Bûs-ı lebün sakın ki bana kismet olmasun

(G. 376/4)

Kiyameti (Kiyametler) koparmak: Bir şeye çok kızıp bağırıp çağırmak, feryat etmek, aşırı gürültüye, kargaşaya yol açmak.

Gavğâ-yı kıyâmet koparur her nighinde
Çeşm-i siyehi vesme-i ebrû-yı cedeldür

(G. 129/2)

Kulağına çalınmak: Biri bir başkasına söylerken kendisi de duymuş olmak.

Bir söz çalındı gûşuma Pertev benüm bugün
Pek bilmem ammâ vuslata dâôir haber gibi

(G. 508/5)

Kulağını burmak (bükmek): Yapacağı işte dikkatli davranması için uyarıda bulunmak.

Anlar da hayli ser-keş ü gerden-firâz idi
Mînâlarında şahne ko bursun kulağını

(G. 559/5)

Kurbanı olmak (Birin): Uğruna canını feda etmek.

Âb-ı hayvân leb-i cân-bahşına kurbân olsun

(Ter. 1/IV/4)

Meşk etmek: El yazısı ve müzik gibi konuları kuralına uygun olarak öğrenme çalışması içine girmek.

Yokdur bunı ta'lîm ideyüm meşk ideyüm dir
Ben harf-ı vefâ-yı karalayum mı ne dirsın

(G. 428/4)

Meydana çıkmak: Ortada kendini göstermek.

Çeşmümle eşkümün bu gice Pertevâ yine
Meydâna çıkdı gizli olan mâ-cerâları

(G. 535/3)

Murat almak: Çok istediği şeye kavuşmak, dileği gerçekleştirmek.

Cenâb-ı Neşôetün feyziyle buldı gün gibi şöhet
Ki Pertev almağa anun murâdı var benüm yokdur

(G. 98/7)

Minneti olmamak: İhtiyacı olmamak. Birinin iyiliğine karşı duyulan eziklik duygusunu taşımamak.

Bu leble bu tebessüm ey gül-i handân ki var sende
Benüm gibi hezârân bulmağa hiç minnetün yokdur

(G. 129/3)

Naz etmek: Nazlanmak, sonunda yapmaya razı olacağı bir işi başta yapmaya isteksiz gözükmek.

Reng-i zülfün virür şebe haclet
Meh ruhun âftâba nâz eyler

(G. 160/3)

Nazara uğramak: Göz değmek, nazara gelmek.

Az vakitde çok maârif kesb idüp aldı nazar
N'eyleyüm kıydı felek itdürmedi sa'yin tamâm

(T. 39/3)

Aceb nev-rüste bâlâ-kad fidândı
Nazar degdi velî bozdı mizâcı

(T. 41/3)

Ne çare: Çaresi yok, elden ne gelir?

Elden aldurdum ne çâre şimdi ol sultânımı
N' eyleyem insün yere gayrı bu tâk-ı âsmân

(T. 34/12)

Ne yaptığını bilmemek: Korku ya da heyecandan dolayı şaşırarak, telaşlanmak.

Murâdımı diyemem sohbet eylesem Pertev
Ne yaptığım bilemem anı nâ-gehân görsem

(G. 340/5)

Nisbet etmek: 1. Eşit tutmak, oranlamak. 2. Birini kıskandırmak maksadıyla başkalarıyla ilgilenmek.

Perteve nisbet eylemiş gayr ile ülfet eylemiş
Süfliye rağbet eylemiş mâh-ı felek-cenâb iken

(G. 393/5)

Ocağını söndürmek: Çoluk çocuğunu yok etmek, ailenin dağılmasına yol açmak.

Hoş bir devâ-yı keyf ile ayyâr idi şarâb
Söndürdiler o reh-zen-i hûşun ocağını

(G. 559/7)

Okunu attı, yayını astı (yasdı): Ununu elemiş, eleğini asmış; geri kalan ömrü süresince artık yapacak önemli bir işi kalmamış olmak.

Okunu atdı yayın yasdı nigâhun ammâ
Hedef-i sînede müjgânların el-ân bulurum

(G. 349/4)

Olur olmaz: 1. Doğru mu yanlış mı, yerinde mi yersiz mi olduğu düşünülmeyen söylenen (söz), iyi mi kötü mü olduğuna bakılmadan seçilen (şey). 2. Rasgele, sıradan, niteliği belirsiz (kişi).

Olur olmaz şey alma dehâna bezm-i işretde
Neyün persengi meydür çünkü ney yoğ ise perseng al

(G. 321/6)

(Bir işte) Parmağı (eli) olmak: Yapılan bir kötülükte payı olmak, bir işe karışmış olmak.

Kâkül-i sâhirinün de eli vardur ancak
Her ne itdiyse bana çeşm-i pür-efsûn itdi

(G. 517/2)

Rast gelmek: 1. Biriyle karşılaşmak. 2. İş isteğine uygun olmak.

Mest-i hançer be-kefe zan iderüm geldüm rast
Tîg-i hûn-rîz-i nigâhun gelicek hâtıruma

(G482/2)

Reng itmek (geçmek): Hile yapmak, oyun etmek, kurnazlık ile birini aldatmak.

Nice bîdâr olur fitne senün bîm-i nigâhundan
Füsûna reng idüp çeşm-i siyâhun hâb göstermiş

(G. 238/5)

Renk ver(me)mek: 1. Aldatmak, (tevriyeli olarak) renklendirmek. 2. Renk katmak; neşeli, canlı bir özellik kazandırmak. 3. Duygu ve düşüncesini belli etmemek.

Cihânun rengine aldanma virme rengüni reng al
Usûl ile yüri ger mest isen de pâyunı deng al

(G. 321/1)

Rezil rüsvâ (kepaze) olmak: Toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek.

Dâstân oldumsa rüsvâ-yı cihân oldumsa da
Hep mürüvvetsiz senün aşkun ile düşdüm dile

(G. 477/2)

Sefa sürmek: Rahat, sakin ve eğlenceli yaşamak.

Biz de sâyende safâlar sürelüm

(Ş. 3/II/3)

Sağını solunu fark etmek: İçinde bulunulan durumun gerçekliğini anlamak.

Ol mest-i nâz terk ideli nûş-ı bâdeyi
Fark eyler oldı birazcık sol u sağını

(G. 559/2)

Sakal başı dağıtmak: Göz dağı vermek, yıldırım, tehdit etmek.

Sakal başı tağit uşşâka meözün-ı hat olmışsun
Arûsâsâ bezenmiş kıt'a-ı ruhsâr tellenmiş

(G. 240/4)

Sevdasına düşmek: Gerçekleştirmeyi çok istediği bir işi başarma çabası içinde olmak.

Sevdâsına dûş olalı şîrîn-dehenânun
Sûdâger-i Mısrum nice teng-i şekerüm var

(G. 83/4)

Siper etmek: 1. Kendini veya bir şeyi korumak amacıyla bir başka şeyi engelleyici olarak kullanmak. 2. Bir şey veya bir kimse için kendini tehlikeye atmak.

Sadme-i aşka başını âşıkun eyledi siper
Bilmedi gürz-i berzidür urmağ ile girânlanur

(G. 171/5)

Sitem göndermek: Bir kimseye, yaptığı bir hareket veya söylediği bir sözden dolayı üzüntü ve kızınlığını bildirmek.

Dil-i hasret-keş ü mehcûrı haylî demdür anmazdı
Sitemler gönderüp dil-dâr lutf itmiş atâ itmiş

(G. 239/4)

Söz açmak (Bir şeyden): Bir konu üzerinde konuşmaya başlamak.

Şerhe muhtâc olmadukca dâğ-ı dilden açma söz

Dikme göz zahm-ı nihâna dîde-i sûzen gibi

(G. 511/5)

Söz birliği etmek: Aynı konuda herkesin aynı kanıda olması, ağız birliği etmek.

Söz bir itdükde iki çeşmân-ı gûyâ-yı kebûd
Birbiriyle san iki tûtî-i ahzar söyleşür

(G. 92/2)

Söz tutmak: Söylenen bir sözü, verilen bir öğüdü kabul etmek, davranışlarını bunlara uydurmak; söz dinlemek, söze yatmak.

Şeyh efendi ne bu unî ile hitâb etrâfa
Sözünü tutma senün mûcib-i cennet degül a

(G. 479)

Söz yok: Mükemmel, kusursuz.

Çeşm ü ebrûsına lal ü femine söz yokdur
Levn-i rûyî şu kadar var ki biraz esmerdür

(G. 120/7)

Sular gibi okumak (ezberlemek): Yanlızsız bilmek veya okumak. Yanlızsız okuyabilecek kadar ezberlemek.

Eşk-i çeşmin tıfl-ı dil rîzân idüp cûlar gibi
Ezberinden mushaf-ı hüsnün okur sular gibi

(G. 507/1)

Şeytanlık etmek: Türlü cilve ve edalarla dikkatleri üzerine çekip, kırdığı gönlü tamir etmek.

Gönlün almış nice şeytânlık idüp muğ-beçe lîk
Degmemiş zâhidün îmânına mâ-şâ'allâh

(G. 436/4)

Taş dikmek: Ok atmak ve taş dikmek.

Taş dikdüm hele meydân-ı mahabbetde bugün
Sînemi tîr-i nigâha hedef itdüm Pertev

(G. 433/4)

Tel ehli olmak: Musiki erbabı.

Bezm-i mahabbet içre tel ehli olan bilür
Ney nâle itdi ben yine feryâda başladum

(G. 333/3)

Tez elden: Çabucak, çabuk olarak, çarçabuk.

Bu vahşetün aslı ne o kâfir de tiz elden
Dest-i heves-i dil hele fistânına degsün

(G. 400/5)

Üstüne toz kondurmamak: Yaptığı işin ya da sevdiği kimsenin eksiği, kusuru bulunabileceğini kabul etmemek.

İtse de her ne kadar hâtır-ı zârum muğber
Ben o mir'ât-ı ruhun üstüne kondurmam toz

(G. 216/4)

Tuz ekmek hakkı: Sofrasında yemek yediği ve iyiliklerini gördüğü kimsenin kendisi üzerinde bulunduğu kabul edilen hak; duygusal borç.

Ne kanlar nûş idüp gamlar yidüm eyyâm-ı hüsnünde
Dimem ey bî-vefâ kim hakk-ı nân u ni'metün yokdur

(G. 119/4)

Yabana atmak: Dikkate almamak, itibar etmemek, değer vermemek, önemsiz bulmak.

Kaddini âşkınun yay eyler
Gerçi ok gibi yabana atmaz

(G. 210/4)

Yad etmek: 1. Yabancı yerine koymak, uzak tutmak. 2. Hatırlamak, anmak.

Olaldan âşnâ bîgânelerle ey sitem-pîşe
İşitdüm bendeni yâd itmemişsin çok zamân olmuş

(G. 257/6)

Yaka silmek (birinden): Bir kimseden bezmek, bıkmış usanmak, yakınmak.

Aşkdan zâhid-i zerrâk girîbân silker
Bitdi gûyâ ki yakasında o nâdân silker

(G. 174/1)

Yanıp yakılmak: Sevgisine karşılık bulamamaktan dolayı muzdarip olmak, sızlanmak, şikayet etmek.

Ben şeb-i vuslat sana yansam yakılsam itme ayb
Çünkü sönmez tâ seher id olsa kandil-i menâr

(G. 106/6)

Yar olmak: Birinin sevdiği olmak. Yardım etmek, yararlı olmak.

Ey serv ne bu baldırı çıplaklığa hâhiş
Bilmem ki nasıl onmadığa yâr olacaksın

(G. 387/4)

Yele vermek: Savurup, telef etmek, boşuna harcamak, heder etmek.

Olalı bâdiye-peymâ-yı hevâ-yı aşkı
Hırmen-i sabrumı Pertev yele virdüm gitdi

(G. 518/5)

Yelkenleri suya indirmek: Gerçeği görüp yüksekte atmayı bırakarak karşısındakinin isteğine uymak.

Çekdün yetişür furtuna-i bâd-bürûtü
İndirmemisin suya biraz yelkenün ey şûh

(G. 5574)

Yer etmek: 1. Yerleşmek, yer tutmak. 2. İz bırakmak.

Gönüllerde yer itmiş dil-rübâ-yı nâz-perversin

(Mur. 8/I/1)

Yerin kulağı vardır: Gizli kalmasını istediğimiz şeyleri söylerken titiz ve dikkatli olmalıyız.

Tenhâda itme nâle ki yerün kulağı var
Şâyed ki aks ider der ü dîvâr işitmesün
(G. 380/2)

Yok yere: Gereği yokken, boşu boşuna.

Ol dehân-ı tenge de sığsun dimek harf-i vefâ
Yok yere nakdîne-i fikri hemân itlâf imiş
(G. 241/4)

Yol vermek: Çeçmesine izin vermek.

Âlem-i nûrda pervâneye yol virmezler
(Tah. 20/V/1)

Yolun(d)a kurban olmak: Birinin uğruna canını vermek.

Eger iktizâ iderse oluruz yolında kurbân
(Tah. 48/IV/2)

Yuvadan uçurmak: 1. Yetiştirip olgunluk seviyesine ulaştırmak, evlendirmek. 2. Elden kaçırmak.

Bûm-ı ümîdi bâm-ı serâdan uçurmuşuz
Hem kerkes-i merâmı yuvadan uçurmuşuz
(G. 219/1)

Yüz çevirmek: Gösterdiği ilgiyi kesmek, dirsek çevirmek, yüz döndürmek.

Cânib-i Hakdan çevirme güm-reh olsan dahi yüz
Buldurur bir şâh-râh Allâh bir yüzden dahi
(G. 514/3)

Yüz sürmek: Büyük sevgi, saygı gösterilebilen birinin katına çıkarken eşiğine, ayağına doğru –yüzü yere sürercesine- eğilmek.

Bir yüzüm sürmede bin yaş dökerüm dergehüne
Bir namâza nice bin kerre vuzûn‘ olsun bu
(G. 429/3)

Yüz vermek (Birine): İlgi, yakınlık göstermek, hoşgörülü davranmak, şımartmak, itibar etmek.

Yüz virür mi sana ol gonca-i nâz ey Pertev
Nakd-i eşkün yolına eyleme îsâr da gör
(G. 150/5)

Yüz tutmak (Bir şey belli bir durum almaya): Olma yönünde ilerlemek, bulunmak.

Hat ber-âver olalı sıhhate yüz tutmuş idi
Dîde-i mestini gördüm dahi bîmâr olmuş
(G. 252/3)

Yüzüne bak(ma)mak: Bir kimseye bir davranışı ya da sözünden ötürü kızıp küsmek; darılmak, önem vermemek.

Cûlar gibi her serv-kadûn pâyına akmam
Ben şâhid-i bâzâr olanun rûyına bakmam

(G. 338/1)

Zencirden boşanmak: Zapt edilememek. Zincirlerle bağlanamamak.

Uslı mı sandun bu zencîrden boşanmış gönlümü

(Tah. 12/I/2)

IV. Muvakkitzade Mehmed Pertev'in Divanında Kullanılan Tabirler (Deyim, Kalıplaşmış Söz)

Bugün hâlâ atasözü ile deyim, deyim ve kalıplaşmış bazı kullanımlar karıştırılabilmektedir.

Klâsik şiirimizde Atasözü ve deyimlerin yanında tabirlere de sıkça rastlanır. “Bunların bir kısmı halk arasında, lâkırdı sırasında daima geçen ve hâlâ yaşayan tâbirler olduğu halde, diğer bir kısmı, artık kullanılmayan ve ancak kendi devrinde muayyen bir mefhuma tekabül eden tâbirlerdir.”⁴

Ahfeş'in keçisi gibi başını sallamak: Anlamadan dinliyor olmak.

Gördükde müdâhinler olan bezm-i kibârı

Büzler oturur zann iderüm Ahfeşe karşı

(G. 413/4)

Akla yelken etmek: Aklına gelivereni hemen yapmaya kalkışmak. Düşünmeden yapmak.

Cânân ki dökdi zülfini ber-gerden eyledi

Gark-âb-ı aşkı akla yine yelken eyledi

(G. 539/1)

Uykuyu gözüne haram etmek: Gece gündüzü birbirine katmak, gözüne uyku girmemek.

Günlerimiz hicr ile şâm oldu gel

Dîdemüze uyku harâm oldu gel

(G. 316/1)

Baldırı çıplak: Ayak takımından, işsiz, serseri.

Ey serv ne bu baldırı çıplaklığa hâhiş

Bilmem ki nasıl onmadığa yâr olacaksın

(G. 387/4)

(Başa) püsküllü bela almak: Büyük sıkıntı ve zarar veren şeyle karşılaşmak

Gerçi yağma-dih-i akl-ı ukalâdur gîsû

Ser-i şûrîdeme püsküllü belâdur gîsû

(G. 430/1)

Kellesi sağ olmak: Elden çıkanın önemi olmamak. Canı sağ olmak.

⁴ Agâh Sırrı Levend, Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İst., 1984, s. 451.

Kelle sağ olsun da bî-pûşîş kalursa gam degül
Eyler i'tâ bir külâh Allâh bir yüzden dahi
(G. 514/7)

Dilli defter: Tafsilatlı defter.

Bahâr evsâfî yazılmış gönüle dilli defterdür
(Tah. 22/VIII/2)

Gülleri açılmak: Aşırı derecede sevinmek, mutlu olmak.

Açıldı bütün gülleri handân oldı
(R. 2/4)

Hasıl-ı ömrüm: Birinin tek ve son varlığı olmak. Çok değerli olmak.

Cefâ itsen vefâ itmişçe dil memnûn-ı ihsânun
Ne eyler isen eyle hâsıl-ı ömrüm hemân var ol
(G. 317/5)

Papas karası: Bir tür şarap.

N'ola papas karası şeb gibi siyâh olsa
Özümde zâhir olur mâh-tâb-ı âlem-i âb
(G. 30/10)

Şeker çiğnemek: Yalandan vaat etmek.

Vasla dâîr bir şekerçik çiğnemişsin Perteve
Va'd-i vuslat ana der-âğûş-ı pisterden lezîz
(G. 60/5)

Ömrümün varı: Canım, sevgilim.

Hemân var ol da tek dünyâda sen ey ömrümün varı
Dilersen gönlüm aldat ahd ü peymân boz dil-âzâr ol
(G. 317/2)

Özengi parlatmak: Binicilikte maharet göstermek.

Üzengi parladup çignetmede kasdun yine el-ân
(Ter. 4/VI/2)

Sonuç

Muvakkitzade Mehmed Perteve, atasözleri ve deyimleri bilinçli kullanan bir şairdir. Onun divanında atasözleri ve özellikle deyimlerin oldukça fazla olması ilk edebî ürünlerimizden beri kullanılagelen bir edebî gelenek ve süreci işaret etmektedir. Divan şiiri bu geleneği çok iyi özümsemiş ve devam ettirmiştir. Atasözleri ve deyimlerimiz dil ve ifade kabiliyeti bakımından Divan şiirini yerli ve asil gösteren önemli unsurlardır. Bu unsurların kullanımının tesadüfî olmadığını aksine bilinçli bir tavır olduğunu söyleyebiliriz. Bu durum da Divan şiirimizin üzerinde durulması gereken orijinal taraflarından birisidir. Atasözleri ve deyimlerimizin kullanımı, geçmişte olduğu gibi, bundan sonra da hem sözlü hem yazılı eserlerimizde kullanılmaya devam edeceğinden şüphe yoktur. Bu çarpıcı dil kullanımları her dönem için önemini korumuştur.

KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan** (1998), Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, AKM Yay., Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım** (1996), Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler, TDK Yay., Ankara.
- Aksoy, Ömer Asım** (1996), Bölge Ağızlarında Atasözleri ve Deyimler-II, TDK Yay., Ankara.
- Alkaya, Ercan** (2001), “Tatar Türkçesindeki Dil ve Söz ile İlgili Atasözleri Üzerine Bir Deđerlendirme”, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi 11(2), s. 55-76, Elazığ.
- Batıslam, Dilek** (1993), Nedim Divanı’nda Mahallileşme, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Divan Bosnalı Alaeddin Sabit** (1991), (hzl. Turgut Karacan) Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas.
- Eyübođlu, E. Kemal** (1973), Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler-Atasözleri, I. Kitap, İstanbul.
- Eyübođlu, E. Kemal** (1975), Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler-Deyimler (Tâbirler), II. Kitap, İstanbul.
- Hengirmen, Mehmet** (1999), Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Engin Yay., Ankara.
- Kavas, Yakup** (1991), Açıklamalı Örneklı Deyimler ve Atasözleri Sözlüğü, Ötüken Yay. İstanbul.
- Levend, Ağah Sırrı** (1984), Divan Edebiyatı, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- Onay, Ahmet Talat** (2000), Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı (hzl. Cemal Kurnaz) Akçağ Yay., Ankara.
- Özdemir, Emin** (1981), Açıklamalı-Örneklı Deyimler Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Selvi, Ruken Alp** (2005), “Atasözlerinde ‘Kadın Güzelliği’ Anlayışının Dönüşümü”, Millî Folklor Dergisi, Güz. S. 67. s.82-85, Ankara.
- Sinan, Ahmet Turan** (2001), Türkçenin Deyim Varlığı, Kubbealtı Yay., Malatya.
- Tanyeri, M. Ali** (1999), Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler, Akçağ Yay., Ankara.
- Türkçe Sözlük** (2005), TDK Yay. Ankara.
- Ülken, Hilmi Ziya** (1999), Türk Tefekkürü Tarihi, YKY Yay., İstanbul.
- Üstüner, Ahat** (1991), Kutadgu Biligde Atasözleri, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, 5(1), s. 391-428. Elazığ.
- Yıldırım, Ali** (1998), Bâkî Divanında Deyimlerin Kullanımı, Bir D. S. 9-10, s. 631-642.
- Yurtbaşı, Metin** (1994), Sınıflandırılmış Türk Atasözleri, Özdemir Yay., Ankara.
- Yurtbaşı, Metin** (1996), Örnekleriyle Deyimler Sözlüğü, Özdemir Yay., İst.